

Att undervisa hörselskadade deltagare i sfi En praktisk metodbok

Eva Norinder

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Bakgrund.....	4
Hörseln och örat.....	5
Hur hittar vi kursdeltagarna?.....	6
Hur ser grupperna ut?.....	7
Klassrummet.....	8
Individuell studieplan.....	9
Praktik.....	10
Metodiska tips.....	11
Avläseträning.....	11
Träna att lyssna.....	11
Uttalsträning.....	12
Skriv på tavlan.....	12
Kommunikationsträning – samtal i gruppen.....	13
Långsamt tempo – repetition.....	13
Hörselkunskap.....	14
Tema.....	14
Studiebesök.....	14
VI-pedagogik.....	15
Skriv egna texter.....	15
Skriv dikter.....	17
Läsförståelse.....	18
Det ska vara roligt i skolan!.....	18
Läromedel och annat material.....	19
Samarbete med andra instanser.....	21
Avslutningsvis.....	22

Förord

Vuxna med funktionshinder och utländsk bakgrund inom vuxenutbildningen har olika förutsättningar, erfarenheter, kunskaper och behov. Att utifrån dessa olikheter kunna organisera det pedagogiska arbetet innebär en stor organisatorisk och pedagogisk utmaning.

Ett stort antal deltagare i sfi-undervisning har nedsatt hörsel. Vi vet också att nedsatt hörsel påverkar förmågan till språkinlärning negativt. Dessutom vet vi att många, för att inte säga de flesta, inte talar om att de hör dåligt. En del vet inte själva att de har nedsatt hörsel. De klarar sitt modersmål utan större problem och tänker inte på att de kan ha en hörselnedsättning. De känner att de inte lär sig svenska, men de förstår inte varför och de klarar inte av att fortsätta. Det är på många sätt en svår situation att lära sig ett främmande språk som hörselskadad. Om dessutom både läraren och den studerande är omedvetna om hörselnedsättningen är det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att underlätta inläringen.

Eva Norinder, hörselpedagog verksam i Göteborg, har skrivit ”Att undervisa hörselskadade deltagare i sfi. En praktisk metodbok”.

Det är inom ramen för LÄRVUX som boken har tillkommit. LÄRVUX är det samordnade projektet inom Specialpedagogiska institutet vars syfte är att anpassa och utveckla läromedel för vuxna med funktionshinder.

Stockholm i juni 2004

Trinidad Rivera

Läromedel för barn, elever och vuxna med funktionshinder och utländsk bakgrund

Bakgrund

Erfarenheten visar att ett stort antal deltagare i sfi-undervisningen har nedsatt hörsel. År 1986 hörseltestades ca 500 sfi-studerande med kort skolbakgrund i Göteborg. Deras hörselstatus jämfördes med en grupp komvuxstuderande, där flertalet var svenskar med längre skolbakgrund än de sfi-studerande. Skillnaderna var påtagliga. Bland sfi-deltagarna hade 57 % någon form av hörselnedsättning. Motsvarande siffra i kontrollgruppen var 15 %. Bland sfi-deltagarna hade 13 % grav hörselnedsättning. I kontrollgruppen var motsvarande siffra 1 %. Resultatet visar att hörselskadade är klart överrepresenterade bland flyktingar och andra personer med utländsk bakgrund, speciellt bland korttidsutbildade. Troliga orsaker till detta är krigsskador, tortyr och bristfällig läkarvård i hemländerna.

Vi vet också att nedsatt hörsel påverkar förmågan till språkinläring negativt. Dessutom vet vi att många, för att inte säga de flesta, inte talar om att de hör dåligt. En del vet inte själva att de har nedsatt hörsel. De klarar sitt modersmål utan större problem och tänker inte på att de kan ha en hörselnedsättning. Det är inte så lätt att förstå alla gånger. Man kan inte höra hur andra hör, man har inget att jämföra med. En del vet om att de har nedsatt hörsel, men de skäms och försöker dölja att de inte hör. De förstår inte att det påverkar skolsituationen. Andra kanske slutar skolan. De känner att de inte lär sig svenska, men de förstår inte varför och de klarar inte av att fortsätta. Många har dålig närvaro, eller stor ströfrånvaro, p.g.a. trötthet, spänningar, huvudvärk, koncentrationssvårigheter eller andra symptom. Kort sagt, det är på många sätt en svår situation att lära sig ett främmande språk som hörselskadad. Om dessutom både läraren och den studerande är omedvetna om hörselnedsättningen är det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att underlätta inläringen. Första steget är att hitta och identifiera vilka som har behov av extra stöd eller särskild undervisningsgrupp p.g.a. hörselnedsättning.

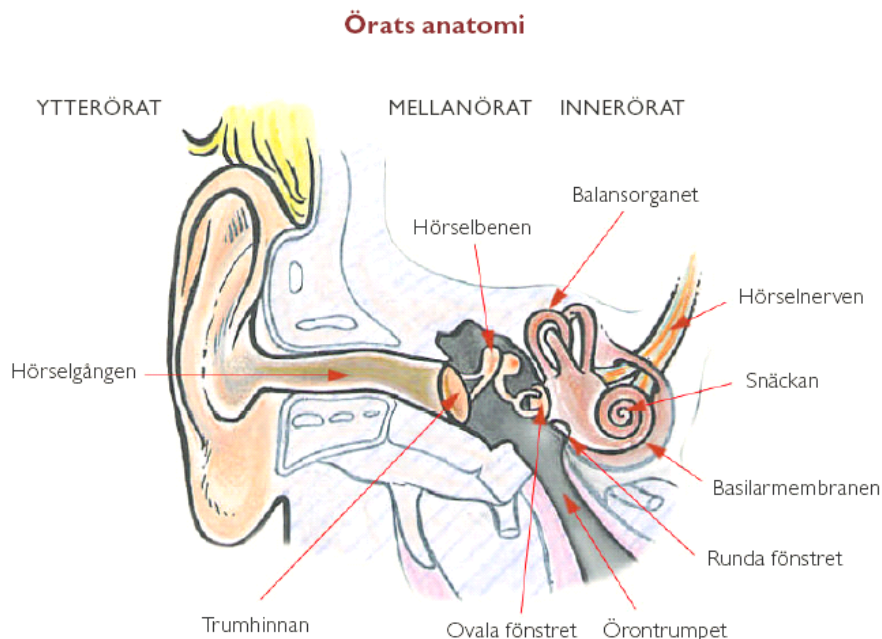
Hörseln och örat

Hörseln

Hörseln är vårt viktigaste sinne för kommunikation och för inläring. Att vara hörselskadad är vårt vanligaste funktionshinder. Cirka en miljon människor i Sverige är hörselskadade. Det betyder att mer än var tionde svensk är hörselskadad. Bland flyktingar och andra personer med utländsk bakgrund är fler än var tionde hörselskadad. Att vara hörselskadad är ett osynligt handikapp.

Örat

Örat delas in i ytteröra, mellanöra och inneröra. Ytterörat består av öronmusslan och hörselgången. Trumhinnan är gräns mellan ytteröra och mellanöra. Mellanörat är ett luftfyllt hålrum där vi har tre små hörselben, hammaren, städet och stigbygeln. Benen kallas tillsammans hörselbenskedjan. De är ledade i varandra. Hammaren sitter fast i trumhinnan och stigbygeln sitter fast i ovala fönstret som är ingången till snäckan, själva hörselorganet. Innerörat består av balansorganet och snäckkan. Snäckkan är ett vätskefyllt system. I snäckans kanaler finns sinnescellerna, de så kallade hårcellerna.

Hur vi hör

Ljudet går in i hörselgången och träffar trumhinnan. När ljudet träffar trumhinnan börjar den vibrera. Vibrationen går vidare genom hörselbenskedjan. Ljudet förstärks och går in i snäckkan där hårcellerna reagerar. Hårcellerna i snäckkan är ordnade efter frekvenskänslighet. Det betyder att hårcellerna reagerar på olika ljud, de har sina egna ”ansvarsområden”. Hårcellerna skickar signaler via hörselnerven till hjärnan. När dessa signaler når hjärnan kan vi tolka ljudet och förstå vad det är vi hör.

Hörselskador

Ljudets väg till hjärnan består av många led och det finns många olika typer av hörselskador, beroende på var i systemet skadan finns.

En skada i mellanörat betyder att ljudet inte förstärks, som det normalt gör, och att det inte leds in i snäckan. Detta kallas ett ledningshinder. Det kan bero på en trasig trumhinna eller att hörselbenskedjan inte fungerar som den ska. Ljudet blir mycket svagare än det normalt skulle vara. En skada i mellanörat kan ofta opereras med gott resultat. Man kan också använda hörapparat och få en bra ljudkvalitet.

En skada i innerörat innebär att alla hårceller inte fungerar som de ska, dvs. en del av hårcellerna är skadade eller helt borta. Detta kan bero på ålder, att man har varit utsatt för buller, sjukdom, fysiskt eller akustiskt trauma. Ljudet blir svagare men framför allt blir det förvrängt. Eftersom alla hårceller inte kan skicka signaler till hjärnan blir resultatet att det fattas information. Det blir ett otydligt ljud, det blir svårt att förstå. Som normalhörande får man egentligen ett överflöd av information till hjärnan, som hörselskadad får man för lite information. En skada i innerörat kan man inte åtgärda varken med läkemedel eller kirurgi. Man kan använda hörapparat, men hörapparaten kan aldrig göra ett otydligt ljud tydligt. Den kan bara förstärka ljudet. Man hör bättre med hörapparat än utan, men man hör inte normalt. Man får träna sig för att kompensera det dåliga ljudet på olika sätt. Man får gissa sig till mycket och man får öva upp sin förmåga att munavläsa. Skadan kan också finnas på hörselnerven eller i själva hörselcentrum i hjärnan.

För ytterligare information om örat, hur vi hör och om orsaker till hörselskador, ljud, hörselmätning, audiogram osv. hänvisas till Faktadelen i Specialpedagogiska institutets **Hörselbok**, som finns på www.sit.se/direkt/horselboken.

Hur hittar vi kursdeltagarna?

För att hitta de sfi-deltagare som har hörselnedsättning måste vi leta efter dem. De kommer inte av sig själva. Vi måste öka medvetenheten och kunskapen om dessa frågor på många håll, dels om att så många flyktingar och andra med utländsk bakgrund faktiskt har nedsatt hörsel, dels om att detta i avsevärd grad påverkar språkinläringen. Först och främst måste Vuxenutbildningen, och särskilt de som arbetar med sfi, vara medvetna om hörselproblematiken. Vid antagningsförfarandet är det viktigt att vara lyhörd för att hitta sökande med nedsatt hörsel. Det är också av yttersta vikt att alla sfi-anordnare är vaksamma och reagerar när studerande inte gör förväntade framsteg i sin språkutveckling. Det är lätt gjort att kontrollera hur de studerande hör. Testa hellre för många än för få! Andra instanser, som skickar deltagare till sfi, som tar över efter sfi eller samarbetar med sfi-anordnare under studietiden, såsom Flyktingmottagning, Socialtjänst, Försäkringskassa, Arbetsförmedling, Hörselvård, Hörcentral, Hörselskadades Riksförbund osv. bör vara väl informerade om att många flyktingar och andra med utländsk bakgrund har hörselnedsättning samt vilka konsekvenser detta har för språkinläringen. Ett väl fungerande samarbete mellan olika parter runt individen är guld värt för den hörselskadade sfi-deltagaren.

Vidare vägar och vägen vidare, sfi-utredningen 2003, föreslår i sitt betänkande att kommunen erbjuder samtliga sfi-studerande hörselscreening senast inom tre månader från studiestart. ”En förutsättning för att individen ska få det stöd i form av anpassning och hjälpmedel som behövs, är att individen och läraren kommer till insikt om att problemen finns. Utredningen bedömer att en hörselscreening avsevärt skulle förbättra många sfi-studerandes möjligheter att tillgodogöra sig en sfi-utbildning och därmed förkorta tiden i utbildning.”

Har man ingen hörselpedagog inom vuxenutbildningen i kommunen kan man säkert hitta samarbetsrutiner med Landstingets hörselvård för att få sfi-studerande hörseltestade. Det

räcker emellertid inte bara med en hörselmätning. Det är viktigt att resultatet noggrant följs upp, medicinskt, tekniskt och pedagogiskt, och att någon på vuxenutbildningen ansvarar för detta.

I Göteborg har vi sedan många år väl inarbetade samarbetsrutiner med de flesta sfi-anordnare och med andra berörda instanser. Som hörselpedagog träffar jag i stort sett dagligen hörselskadade flyktingar och invandrare som anmäler sig till sfi eller som redan studerar. Jag hörseletstar personen ifråga och vi upprättar sedan en åtgärdsplan tillsammans, med utgångspunkt från hur han eller hon hör. Ofta bokar vi ett läkarbesök hos en audiolog och vi diskuterar fortsatt skolgång. Om personen hör relativt dåligt rekommenderar jag hörselgrupp. Det är ofta bra att börja med ett besök i gruppen och kanske en provinskrivning. Den studerande måste själv göra valet. Min erfarenhet är dock att de studerande som byter från vanlig sfi-grupp till hörselgrupp alltid är mycket nöjda. Tjänstemän i Göteborg som i sitt arbete kommer i kontakt med hörselskadade flyktingar och invandrare remitterar vid behov personen ifråga till hörselpedagog på Vuxenutbildningsförvaltningen. Ofta sker detta från andra vuxenutbildningsenheter, sfi-anordnare, Flyktingmottagning och Socialtjänst. Vi har även fått studerande via ex. Hørselvården, Arbetsförmedlingen Rehabilitering och Öppna Förskolan.

Hur ser grupperna ut?

En hörselgrupp har inte lika många deltagare som en vanlig sfi-grupp, ca åtta studerande är lagom. Sen beror det naturligtvis på vilka sökande man har, hur man i verkligheten gör gruppindelningen. Hur många sökande finns, vilka nivåer har de i svenska muntligt och skriftligt, vilken skolbakgrund, vilka ambitioner och mål har de, vilka andra möjligheter och förutsättningar har de osv. Även med avseende på hörselskadans art och grad, eventuell tinnitus, traumatiserande upplevelser, yrsel, övrigt fysiskt och psykiskt tillstånd har de studerande mycket varierande förutsättningar för sitt skolarbete. En tendens är att ju högre nivå, ju fler deltagare kan man ha i gruppen. Drygt tio brukar gå bra om de studerande är på relativt hög nivå. Alfabetiseringsgrupp däremot bör snarast vara färre, kanske högst fem.

I Göteborg har vi i flera år lyckats få ihop väl fungerande grupper. Just när många studerande slutar, p.g.a. jobb, flytt, barnledighet, uppnådd nivå eller annan orsak, och man tror att grupperna ska tömmas, kommer det nya deltagare. Under en ganska lång period i slutet av 90-talet och början av 2000-talet har vi haft ca 25 deltagare, fördelat på tre grupper. I dag, höstterminen 2003, har vi ca 35 deltagare, fördelat på fem grupper. Vi har en alfabetiseringsgrupp och även en grupp i Svenska som andra språk (SAS), dvs. studier i svenska efter uppnådd sfi-nivå. I SAS-gruppen har vi sju deltagare, sfi-hög har sex deltagare, sfi-mellan har nio, sfi-låg har tio och alfabetiseringsgruppen har fyra deltagare. Det svåra är när en grupp börjar bli full. Man vill inte gärna säga nej till nya sökande och gruppen får inte heller bli för stor. Den låga gruppen är i största laget just nu. Kommer det fler sökande på den nivån, måste vi troligtvis dela upp gruppen i två. Vi har kontinuerlig intagning i hörselgrupperna. Har man väl hittat en person som behöver byta från vanlig sfi-grupp till hörselgrupp finns det ingen anledning att vänta, förutsatt att den studerande själv är positiv till bytet. Eftersom de studerande på många sätt har olika förutsättningar, har de inte alltid samma schematider i samma grupp, dvs. alla deltagare deltar inte vid alla tillfällen. Det är viktigt att vara flexibel och att utgå från de studerandes behov.

Klassrummet

Klassrummet ska vara utrustat med hörhjälpmiddel som fungerar både för hörapparat, via slinga och med hörlurar. Alla deltagare har inte hörapparat. En del kanske väntar på apparater men har inte hunnit få dem ännu. Andra har en hörselnedsättning som inte lämpar sig för hörapparat. Vissa använder inget hjälpmedel över huvud taget, t.ex. en "en-örad" person som inte har några hörselrester på sitt döva öra. Finns det inget att förstärka hjälper inte något hjälpmedel i världen, det blir ändå inget ljud.

Comfort Conferens, ett bärbart system från Comfort Audio, www.comfortaudio.se, 035-15 23 00, fungerar mycket bra. Det levereras i en väska. Hela systemet packas alltid ner i väskan efter dagens slut och laddas till nästa tillfälle. Detta hjälpmedel kan man också ta med ut på studiebesök och andra evenemang, vilket ger en fantastisk frihet. Ofta blir deltagarna själva väldigt duktiga på att hantera hjälpmedlet, se till att det är laddat och vid behov instruera andra om hur man använder det.

Två av hörselgrupperna deltog för inte länge sedan i ett seminarium i Göteborg, där även en annan gravt hörselskadad person var närvarande. Han hade en hörapparat men hörde nästan ingenting. När våra hörselskadade deltagare förstod att denne man inte hörde, tog de genast fram en mottagare till honom, så att han skulle sätta sin hörapparat i T-läge och förvissade sig om att han nu kunde följa vad som sades. Det var helt otroligt att se hur angelägna de var att hjälpa till och hur glada alla parter var när mannen till slut hörde bra, via detta hjälpmedel.

Personal på Landstingets Tekniska Hörselvård kan hjälpa till med råd om vilket hjälpmedel man bör köpa in. Det är anordnarens ansvar att stå för hjälpmedel i skolan. Personliga hjälpmedel är däremot Hörselvårdens ansvar.

Det finns overhead-apparater utan fläkt, vilket är en stor fördel för hörselskadade, eftersom overheaden annars kan vara ljudmässigt mycket störande.

Innan man väljer klassrum är det bra att tänka på placering i huset. Är det t.ex. störande ljud från trafik utanför? Är det många som passerar i korridoren? Ligger rummet nära skolans kafé osv.? Är det bra akustik i rummet? Hur är möblerna? Behöver man sätta ljudisolering på stolsbenen? Man kanske behöver sätta in takplattor för att dämpa ljud, skaffa mer textilier etc. Ta gärna dit personal från Hörselvården för att få hjälp och råd. Det är svårt att tänka på allt utan professionell hjälp.

Klassrummet måste vara möblerat så att alla ser varandra hela tiden. Bäst är U-form. Rummet behöver inte vara stort. Det är en fördel att alla är nära varandra, både lärare och deltagare. Belysningen är oerhört viktig för hörselskadade, eftersom man är beroende av att se ansiktet på den som talar.

Den fysiska miljön ska enligt ovan vara tyst, med bra akustik, utrustad med hjälpmedel och med bra belysning. Den psykiska miljön ska vara lugn, trygg, accepterande, kärleksfull men också fylld av glädje och energi. Skolan ska ge en trygghet och en lust att lära! Detta gäller naturligtvis all skolmiljö, men det är extra viktigt för våra hörselskadade deltagare.

Individuell studieplan

Alla sfi-studerande skall ha en individuell studieplan. Detta är särskilt viktigt för våra hörselskadade deltagare. Det finns så oändligt många faktorer att ta hänsyn till. Vi har inte två studerande med samma förutsättningar och behov. När man frågar de studerande vilket som är deras mål säger de flesta: "Jag vill lära mig svenska." Jovisst, det är gott och väl att lära sig svenska, men vad vill du göra sen? Och vilka möjligheter har du att tillägna dig språket? Har du förutsättningar att nå sfi-nivå, eller kommer du inte dit? Vad är realistiskt att tänka sig? Kan du jobba med det du gjorde i ditt hemland, eller måste du acceptera ett annat yrkesval? Finns det någon yrkesutbildning du kan gå efter sfi? De studerande behöver hjälp att tänka igenom allt detta och att göra en realistisk studieplan, både på lång och på kort sikt. Om man bara går i skolan, utan en plan och utan att veta hur lång tid det kan tänkas ta, blir situationen diffus. En gång per termin är det bra att ha samtal då man dokumenterar vad det är den studerande vill uppnå. Som lärare i hörselgrupp har man ofta så tät och så nära kontakt med sina deltagare att det kanske känns onödigt att upprätta formella dokument. Jag tror ändå det är bra att göra detta. Det blir konkret för deltagaren, och det är lätt att påvisa efter en period att deltagaren faktiskt har gjort påtagliga framsteg.

En kvinna i hörselgruppen, vi kan kalla henne Fatma, drev ett privat daghem i Ankara tillsammans med sin syster, innan hon flyttade till Sverige. Fatma vill gärna arbeta som barnskötare i Sverige. Helst vill hon väl jobba som förskollärare, men det skulle ta mycket längre tid att få den behörigheten. Kanske en vidareutbildning i framtiden, eller validering? Det första målet är i alla fall barnskötare. Vi har gjort en plan för hur lång tid det troligtvis tar för Fatma att uppnå sfi-nivå. Efter avslutade sfi-studier planerar Fatma att söka in på en barnskötarutbildning, där Svenska som andra språk ingår. Under sfi-tiden gör hon praktik på ett daghem. Fatma har också kontakt med sfi-enheten inom Arbetsförmedlingen i Göteborg. Förhoppningsvis kan hon läsa barnskötarutbildningen med utbildningsbidrag från Arbetsförmedlingen. Fatma vet precis vad hon vill uppnå och hon har en plan för hur lång tid det kan ta. Det är alltid lättare att jobba mot ett konkret mål.

Även hörselsituationen kan det vara bra att ha kontroll över. Jag väntar på hörapparat, jag väntar på operation. Hur lång väntetid är det? Jag trivs inte med mina hörapparater, jag måste gå till Hörcentralen. Jag behöver hjälpmedel för att höra TV:n hemma osv.

Praktik

Praktik är ett mycket värdefullt inslag i sfi-studierna. De studerande behöver använda sina språkkunskaper i verkliga livet. De behöver också få insikt i hur det svenska samhället och det svenska arbetslivet fungerar. Många har en orealistisk bild av sina egna förutsättningar och möjligheter i Sverige. Om man bara går i skolan och inte har kontakt med svenskar i övrigt blir det någon slags "låtsasvärld". Sfi-utredningen *Vidare vägar och vägen vidare* talar mycket om vikten av praktik. Utredningen vill införa begreppet **LISA**, som står för **Lärande i samhälls- och arbetsliv**. Man menar att "... det optimala för språkinläring för vuxna är en aktiv kombination och *integrering* av formell och informell inläring". "Begreppet *LISA* är vidare än *praktik*. Genom detta begrepp betonas funktionen hos det informella lärande som sker utanför klassrumsmiljön och en konkretisering av detta lärande." "Den inblick som t.ex. en studerande med hörselskada har om landstingets verksamhet kan ge en mer trovärdig kunskap än läromedlets bild av vården i Sverige." Praktiken ska vara ett medel att stärka både språkinläring och samhälls- och arbetslivsorientering. Syftet med praktiken ska med andra ord inte vara att få ett jobb. Mot slutet av sfi-tiden kan man däremot i samverkan med t.ex. Arbetsförmedlingen försöka hitta en praktikplats som kan leda till anställning, i de fall där arbete är målet. Man kan börja med en vanlig sfi-praktik. Om det fungerar bra för både den studerande och arbetsplatsen kan man förlänga praktiktiden och så småningom diskutera möjligheterna till anställning. I många fall resulterar detta i en anställning med lönebidrag. Som hörselskadad har man den enda lilla fördelen av sin funktionsnedsättning att man har rätt till lönebidrag. Detta har många gånger underlättat för hörselskadade flyktingar och andra personer med utländsk bakgrund att få ett riktigt jobb. Det finns många goda exempel på olika arbetsplatser där f.d. sfi-studerande i hörselgrupp blivit anställda, såsom daghem, kemtvätt, livsmedelsbutik, restaurang, pizzeria, skomakeri, fotbollsklubb etc.

Metodiska tips

Avläseträning

Som hörselskadad måste man hela tiden kompensera sin dåliga hörsel med andra sinnen, framför allt med synen. En hörselskadad person läser på läpparna på den som talar, medvetet eller omedvetet. Många av våra hörselskadade sfi-studerande klarar sitt modersmål mycket bra, dels för att de kan språket från början och kan gissa det de inte hör, men också för att de är duktiga munavläsare, ofta utan att ens veta om det. Det är en viktig process att medvetandegöra de studerande om betydelsen av munavläsning och att träna hur de olika svenska språkljuden ser ut på munnen. Vad man än håller på med kan man alltid lägga in munavläsning och det blir alltid roligt. Har man t.ex. en text på tavlan kan man ringa in ett antal ord som man vill ha som underlag, kanske tio stycken. Har man läst en tidningsartikel kan man plocka ord ur den. Om man har gått igenom nya ord eller nya fraser så tränar man också avläsning, som ett ytterligare moment. Läraren, eller en av deltagarna, ”säger” ordet utan ljud och den som man tittar på upprepar ordet högt. Kan inte den personen gå vidare till nästa. Det blir lite ”tävlingsstämning” ibland, men på ett positivt sätt. Stäng av mikrofonen, ifall lite ljud kommer med i alla fall! När man börjar träna munavläsning kan man ta sitt eget och deltagarnas namn, namn på länder som deltagarna kommer ifrån, huvudstäder och andra stora städer eller något annat avgränsat och väl bekant område. Man lär de studerande olika ”knep”, vad man ska tänka på, så som längden på ordet eller meningen, om munnen är rund (o, å) eller som ett streck (i, e), om läpparna sitter ihop (m, b), om munnen är mycket öppen (ä), om överkäkens tänder nuddar underläppen (v, f) osv. Det är bra att systematiskt gå igenom ljuden, hur de låter och hur de ser ut på munnen. Vid genomgångstillfällena kan man välja ord som är tydliga och kanske typiska kontraster, men annars kan man som sagt träna på precis vad som helst och när som helst.

Träna att lyssna

Hörselskadade behöver träna att lyssna, i olika situationer. Det är bra om en grupp har olika lärare så att de studerande inte vänjer sig vid bara en lärares röst. Har man flera hörselgrupper och flera lärare är det bra om de flesta av deltagarna möter alla lärarna. Det är en fördel på många sätt. Lärarna känner alla deltagarna. De kan lätt gå in och ersätta varandra. Deltagarna vänjer sig vid fler personer och fler röster.

I en hörselgrupp ska man inte använda bandspelare. För de flesta hörselskadade blir ljudet förvrängt och taluppfattningen försvåras avsevärt om man lyssnar på band eller CD. Det är bättre att läraren läser högt själv. Läs gärna många gånger. Var inte rädd för upprepning. Träna eleverna att lyssna på satsmelodin, på längd, betoning, styrka och hastighet i talet. Träna att särskilja olika ljud. Speciellt svårt är det naturligtvis att skilja mellan ljud som låter likartat och som inte finns i modersmålet eller som finns men inte är betydelseskiljande i modersmålet (ex. b – p, d – t, g – k). Detta kan tränas systematiskt. Efter genomgång och analys tränar man att särskilja specifika ljud. Exempelvis läser läraren upp ord som låter lika, två och två, och de studerande skriver ner det de hör. Ex. gammal – kamma, gunga – kunna, galen – skalen m.fl.

På en lektion roade jag mig med att skriva upp vilka ord de studerande hörde fel på, under ca tio minuter. Det var många! Ex. kiosk – tjock, gran – granne, känner – tjänar, kind – skynda, gråta – grotta, brunn – bro. Själv hörde jag fel på TV när den nya Harry Potter-filmen skulle komma, jag hörde ”helikopter-filmen”. Detta visar hur viktigt det är med längd och intonation.

Någon gång kan man ha hörträning med störande ljud i rummet, för att träna verkliga och svåra situationer, ex. parvisa talövningar samtidigt. Detta kan vara mycket påfrestande och

man får ta reda på att de studerande i så fall klarar en sådan situation, utan att bli alltför stressade.

Studiebesök av olika slag ute i samhället är nyttigt, inte minst med tanke på att de studerande får träna att lyssna på andra personer än de är vana vid. Deltagarna vänjer sig vid sin lärares sätt att tala och har kanske svårt att förstå andras röster och andra dialekter. Även att ta emot besök i skolan av utomstående ger en träning i att lyssna på nya röster.

Som lärare för hörselskadade deltagare i sfi är det oerhört viktigt att hitta rätt balans i sin kommunikation med de studerande. Man får inte bli övertydlig samtidigt som man måste vara tillräckligt tydlig. Man anpassar sitt sätt att tala efter situationen och det aktuella träningsmomentet. Just när man tränar att särskilja ljud som låter lika är man givetvis tydligare och mer överdriven än vid vanlig kommunikationsträning.

Uttalsträning

Om man inte själv hör ett ljud och om ljudet inte finns i modersmålet är det självklart svårt att producera ljudet med rätt uttal. Detta kräver mycket träning. Ju större skillnaderna är mellan svenskan och modersmålet, ju svårare är det för andraspråksinläraren att lära sig svenska. Svårighetsgraden beror också på hörselskadans art, vilka ljud som är svårast att uppfatta och om dessa ljud ingår i modersmålets språkljud. Det hela är ett komplext samspel mellan olika omständigheter, där hörseln är en av många faktorer. Alla människor har olika fallenhet för att lära sig språk över huvud taget, oavsett övrig begåvning och hur man hör. Vissa lär sig att behärska ett nytt språk alldeles utmärkt även om de aldrig lyckas tillägna sig språkets prosodi, dvs. betoning, längd, hastighet och tonhöjd. Prosodin är oerhört viktig för förståelsen. Det är mycket svårt att förstå en person som har dåligt uttal och fel satsmelodi. Därför är det viktigt att träna de studerande till ett så bra uttal som möjligt, efter deras individuella förutsättningar. Dels behöver de studerande mycket träning rent praktiskt, dels behöver de få strategier, hur de ska träna och vad de ska tänka på. De behöver få en insikt i hur de själva hör, i hur språkljud och prosodi fungerar i modersmålet och i svenskan samt hur dessa faktorer förhåller sig till varandra. De behöver förstå vilka speciella svårigheter just deras hörsel och deras modersmål medför när de ska lära sig svenska. Det är ingen lätt uppgift att förmedla dessa kunskaper! En systematisk genomgång av språkljuden och en systematisk träning är förutsättningen för att lyckas. Om du inte automatiskt kan härma ett ljud du hör, måste du lära dig att producera ljudet. En hörselgrupp är liten, ca åtta deltagare, och man kan lätt gå laget runt flera gånger och låta var och en upprepa nya ljud, nya ljudsammansättningar, nya ord.

*Häromdagen var jag inne i ett klassrum där läraren hade gått igenom ordet **typisk**. Jag gick runt mellan de studerande och alla sa i tur och ordning **typisk**. Till och med en kantonesisktalande man uttalade ordet perfekt. De hade tränat bra!*

Låt de studerande säga efter, ofta och många gånger. Var inte rädd för upprepning. Var ”tjattig” när du tränar uttal. De andra deltagarna lär sig också när de lyssnar. Man behöver befästa nya kunskaper. Man behöver ibland uttala nya ord ofattbart många gånger innan uttalet fastnar. Träna uttal både systematiskt och osystematiskt. Gå igenom nya ljud, medvetandegör de studerande om hur ljuden produceras och träna uttal och träna dessutom hela tiden, vad du än håller på med. Låt de studerande tala mycket i klassrummet. Låt dem läsa högt. Låt dem upprepa ord och fraser. Har man t.ex. en text på tavlan kan man förutom att lägga in avläseträning på delar av texten också lägga in uttalsträning på dessa.

Skriv på tavlan

Skriv mycket på tavlan. Som hörselskadad är man ständigt osäker på vad man hör, om man har förstått rätt eller fel. Det är en trygghet att kunna läsa också och att det står kvar en stund. Talet är flyktigt, men det skrivna finns kvar. Lämna alltid viktiga uppgifter skriftligt på tavlan

eller på ett papper, t.ex. mötesplats och tid för studiebesök, ändrade schematider, ledighet, läxor osv. Om det blir missförstånd i vanliga sfi-grupper blir det dubbelt upp i hörselgrupper. Tala aldrig till de studerande när du skriver på tavlan. Skriv först och tala sen. **Vänd dig alltid mot de studerande när du talar.** Overhead är inte heller dumt. Då kan man sitta vänd mot gruppen när man skriver och sedan titta på deltagarna och tala. Tänk på att skaffa en tyst overhead-apparat, dvs. utan fläkt, särskilt om du använder den mycket.

Kommunikationsträning – samtal i gruppen

De studerande behöver träna att tala, inte bara ha uttalsträning utan kommunikation över huvud taget. De behöver träna sig både att lyssna på och avläsa svenska och att själva tala i verkliga situationer. Eftersom det måste vara tyst i rummet, en i taget talar, kan man inte arbeta med traditionella parvisa talövningar i hörselgrupper. Detta kan man göra någon enstaka gång, för att träna en svår lyssningssituation, men det är mycket påfrestande för deltagarna och kan utlösa stor stress. I stället har man små grupper och alla lyssnar på den som talar. Man kan bolla frågan fram och tillbaka. Gruppen har exempelvis arbetat med en text och diskuterar nu innehållet. När en deltagare har talat färdigt frågar läraren, eller en annan deltagare, vad denne tyckte, dvs. man låter en annan deltagare upprepa vad den förra just sa. Det får inte bli en dialog enbart mellan läraren och en av deltagarna, eller mellan två deltagare. För att "tvinga" deltagarna att lyssna, kollar man hela tiden att alla är med, genom att ställa frågor och motfrågor. Börja gärna dagen med ett enkelt samtal om något aktuellt ämne, med utgångspunkt från gruppens nivå. Det kan vara t.ex. frågan Vad åt du i går? Lagade du maten eller var det din fru/man som lagade den? Tittade du på TV? Vad såg du? När Fatma har berättat vad hon åt, eller vad hon såg på TV, ber man t.ex. Mohammed att fråga Mustafa vad Fatma åt i går eller vad Fatma såg på TV. Talar man om TV-program och det dyker upp svåra ord och nya begrepp skriver man på tavlan. Sen kan man ha både avläsesträning och uttalsträning på det som står på tavlan.

Som lärare i hörselgrupp ska du inte gå omkring och tala. Stå eller sitt stilla. De studerande måste ha en chans att se ditt ansikte och din mun när du talar. Titta alltid på de studerande när du talar. Tala lagom högt, lagom fort och lagom tydligt. Du ska inte överdriva, men inte heller slarva när du talar. Det ska inte vara ett onaturligt tal. Ta bort allt onödigt bakgrundsljud. Stäng fönstret om trafiken stör. Stäng dörren om det inte är tyst utanför osv. Tugga inte tuggummi och acceptera inte heller att de studerande har tuggummi på lektionstid. Tänk på att tända lamporna i rummet och kolla alltid att belysningen är bra. Sitt inte i halvmörker "för mysighetens skull". Dina deltagare i gruppen är beroende av att se dig och varandra när ni talar. Håll ingenting framför munnen när du talar och se till att deltagarna inte gör det heller. Det är mycket vanligt att sitta med hakan i handen när man talar, så att munnen skymms, helt eller delvis. "Ta bort handen!" tjatar man ständigt på sina deltagare. Det är inte heller bra att ha stort skägg eller stora mustascher, men man kanske inte kan tvinga deltagarna att raka sig.

Långsamt tempo – repetition

Lärare är ofta rädda för att repetera för mycket. Man tror att det blir tråkigt för deltagarna. Var inte rädd för det! Man lär sig genom repetition. Man glömmer fort och lätt, särskilt om man är hörselskadad. Som hörselskadad behöver man längre tid än normalhörande för de flesta moment. Man har svårt att koncentrera sig och man har svårt att komma ihåg. Det är också bra att upprepa vad andra kursdeltagare säger, att först lyssna och sen säga något själv. Det gäller att hitta rätt balans i tempot och man måste också individualisera. Alla är inte lika långsamma, eller lika snabba. Det får inte bli tråkigt och det får inte gå för fort. Generellt sett är det bättre med för långsamt tempo än för snabbt. Fråga de studerande! De måste själva säga vad de tycker. Det är viktigt att de är trygga och vågar fråga om, utan att känna sig dumma.

Hörselkunskap

Målet med sfi i hörselgrupp är, som i vanlig sfi-grupp, att lära sig svenska och om förutsättningar finns att uppnå sfi-nivå. Det viktigaste är ändå att stärka kursdeltagarnas självförtroende och medvetenhet och att förbättra deras kommunikationsförmåga, efter individuella förutsättningar. Det är alltid lättare att förstå sin egen situation med ökad kunskap. En god grund för att stärka deltagarens identitet som hörselskadad är därför att studera hela hörselområdet i ett särskilt tema. Studera örats anatomi, ljud och språkljud, hur vi hör, hur vi lär oss språk, orsaker till hörselnedsättning, hörsel förbättrande åtgärder, hörhjälpmedel, hörselmätning, audiogram, tinnitus och annat som kan tänkas ingå i ämnesområdet. Kunskaperna ökar deltagarnas förståelse för sin egen situation som hörselskadade avsevärt. Gruppen går igenom allas audiogram på overheaden, visar vilka ljud som är svåra att uppfatta och vad detta innebär i praktiken. De studerande redovisar muntligt och skriftligt, för varandra och gärna för inbjudna gäster, övrig personal på skolan eller andra utomstående personer. Det är bra att själv kunna berätta hur man hör, att kunna förklara sitt eget audiogram och visa svart på vitt att man inte uppfattar vissa ljud. Det stärker självkänslan att veta varför man har svårt att höra och att kunna tala om det.

Tema

Även andra ämnesområden är bra att studera som tema, ex. Sverige, det egna landet, politik – val i Sverige, Göteborg, Stockholm (eller vilken stad man nu bor i) osv. Detta skiljer sig inte från sfi i vanliga grupper, mer än att man kanske lägger lite mer tid än i en vanlig sfi-grupp på tema-arbetet. Det är väldigt nyttigt för de hörselskadade deltagarna att redovisa muntligt och att verkligen förbereda sin muntliga presentation. Låt även hanteringen av hjälpmedlen ingå i presentationen. Exempelvis kan de studerande själva instruera inbjudna gäster om de ska tala i mikrofon osv.

Studiebesök

Det är nyttigt med studiebesök, och även besök i klassrummet av personer utanför skolan, av många anledningar, men inte minst för att träna de studerande att lyssna på andra människor.

Vi hade t.ex. besök av en representant för Bellman & Symfon, ett företag som tillverkar hörhjälpmedel. Anders, som han hette, demonstrerade Bellman Visit, ett system för att höra bl.a. telefonsignal, dörrklocka och väckarklocka. Även babylarm och brandlarm ingår. Det är viktigt för de studerande att veta vad som finns och att kunna fråga i lugn och ro, utan att skämmas om det är svårt att förstå. Besöket var mycket uppskattat av de studerande.

När det nuvarande hjälpmedlet till skolan köptes in, eller först lånades på prov, var representanter för Comfort Audio där och demonstrerade systemet.

Vi har varit på studiebesök på Hörselvården, Tinnitusföreningen, Hörselskadades förening, Bellman & Symfon m.fl. instanser och företag som är kopplade till hörsel.

Meningen är inte att man bara ska ägna sig åt hörselrelaterade studiebesök, men som ett komplement till det vanliga programmet är det mycket intressant för våra hörselskadade deltagare att få en djupare inblick i "hörselutbudet", både vad det gäller tekniska hjälpmedel, vård och föreningsliv.

VI-pedagogik

VI-pedagogik betyder Verklighetsinriktad pedagogik och är en pedagogik som har utvecklats av hörselpedagoger. Idéerna var från början en reaktion på de onaturliga situationerna i kommunikationsträningen med hörselskadade. Innehållet var inte intressant för deltagarna och konfrontation i nya besvärliga akustiska miljöer och med främmande personer förekom sällan. Huvudsyftet med VI-pedagogiken är att varje deltagare skall erhålla maximal kommunikationsträning (både vad gäller givande och tagande av kommunikation) efter sina egna förutsättningar. Målet med träningen blir att ändra deltagarna från att vara passiva lyssnare till att bli aktiva deltagare vid varje kommunikationstillfälle. Man vill flytta fokus från svårigheterna att höra till möjligheterna, till den egna förmågan och medvetenheten, till hur man utnyttjar hjälpmedel och ändrar attityder. Det positiva framhävs och man ser till hela människan, inte till funktionshindret i sig. Gruppträningen ska ge en identitet och stärka självförtroendet så att varje deltagare efter genomgången träning känner sig betydelsefull och blir en VIP (Very Important Person). För att uppnå målet krävs att träningen anpassas efter samhällets och arbetslivets naturliga kommunikationssituationer. Man eftersträvar situationer där andra funktioner blir så viktiga att själva kommunicerandet blir naturligt och rädslan för att höra och tala glöms bort. Varje ny situation som man kan ta sig igenom med en positiv upplevelse bidrar till att stärka självkänslan. För detta krävs en grupp och en lärare som inger trygghet, som inte överbeskyddar och ”tycker synd om”, utan ger hjälp till självhjälp. Tillit och respekt är viktiga ingredienser, lyhördhet för deltagarna och en tilltro till allas förmåga. VI-pedagogikens tankar stämmer mycket väl överens med sfi-utredningens diskussioner om LISA, Lärande i samhälls- och arbetsliv.

I Göteborg genomfördes 1999 en hel utbildningsdag om hörselskadade i sfi-utbildning. Utbildningsdagen var förlagd till Sahlgrenska Universitetssjukhuset i Göteborg, och det var föreläsningar av personer med olika professioner inom hörselområdet. Tillverkare av hörtekniska hjälpmedel hade utställningar och demonstrationer i foajén. Cirka tvåhundra sfi-lärare och andra berörda deltog i utbildningsdagen. Sju studerande som då gick i sfi-hörselgrupp deltog som funktionärer.

*Så här skrev en studerande efteråt: **Jag och mina klasskamrater gjorde olika saker. Vi stod vid ytterdörren och visade var kapprummet fanns, vi hällde upp kaffe och hjälpte gästerna, vi serverade smörgåsar. Vi jobbade ansvarsfullt och önskade att allt skulle gå bra. Det blev ett jättebra resultat. Alla gäster var entusiastiska och förtjusta. Det var verkligen intressant. Det var en härlig dag.***

Detta är ett praktexempel på VI-pedagogik. De studerande var viktiga och de kände sig viktiga. De behövdes verkligen för att få allt att flyta och de var tvungna att tala med många olika människor i en verklig situation.

VI-pedagogiken kan appliceras i olika sammanhang och i olika svårighetsgrad, på studiebesök och med inbjudna gäster i skolan. Man kan också ge de studerande i uppgift att ta reda på olika saker ute på stan, t.ex. öppettider på museer och bibliotek, på vårdcentraler och andra mottagningar, resvägar med buss, tunnelbana eller spårvagn, biljettpriser osv.

Skriv egna texter

Utgå från en aktuell händelse, en nyhet eller annat som känns angeläget för deltagarna. Det kan vara i princip vad som helst och det kan vara på mycket olika nivå, med utgångspunkt från hur mycket svenska deltagarna kan. Med nya studerande, som inte kan mycket svenska ännu, kan det t.ex. handla om hur gammal man är, hur många barn man har, hur gamla barnen är och var man bor. Gör en kommunikationsövning. Träna in fraserna muntligt, hur man frågar och hur man svarar. Träna uttalet. Bolla med frågorna i klassrummet. Låt de

studerande lyssna på varandra, fråga och svara varandra. Kontrollera att de hör rätt och att de förstår. Skriv sedan tillsammans en text på tavlan. Håll själv i pennan eller låt någon av deltagarna skriva. Låt deltagarna bestämma hur texten utformas. Man styr vid behov. Detta beror på hur vana deltagarna är och hur mycket svenska de kan. Deltagarna blir efter hand mer och mer självgående i att hitta på, att vara aktiva i skrivprocessen. De studerande skriver texten på papper för att träna att skriva.

I dag är det måndag den 10 november 2003. Det är höst. Det är kallt ute. Vi är i skolan. Abbas, Mohammed, Havi, Mai, Jian Lian, Ali och Karin är här. Vi pratar svenska. Vi pratar om hur gamla vi är. Vi pratar om hur många barn vi har och hur gamla barnen är. Vi pratar om var vi bor.

Abbas är 34 år. Han har fyra barn. Han har två pojkar och två flickor. Abbas pojkar heter Mustafa och Hassan. Mustafa är 14 år och Hassan är 11 år. Abbas flickor heter Fatima och Sarah. Fatima är 13 år och Sarah är 9 år. Abbas bor i Hammarkullen.

Man fortsätter med de andra deltagarna, hur gamla de är osv. När texten är färdig kan man arbeta med den hur mycket som helst, med hur många moment som helst och det är jätteroligt! Träna att läsa högt. Träna uttal. Träna avläsning. Träna att ställa frågor till texten och att svara på frågor. Träna grammatik om du vill. Fråga deltagarna vilka ord som är substantiv. Ringa in substantiven. Träna att säga substantiven i bestämd form i stället för obestämd, i singular i stället för plural t.ex. Gör samma sak med verben. Träna att ändra tempus. Träna ordkunskap. Leta efter motsatsord, ex. kallt – varmt, ute – inne, här – där, många – få, gamla – unga, höst – vår osv. Leta efter synonymer, ex. flicka – tös – tjej, pojke – kille – grabb.

På rasten kan man skriva texten i datorn med frågor till. De studerande svarar sen skriftligt på frågorna, antingen individuellt eller i samarbete med varandra. Har de kommit längre i sin språkutveckling kan man låta de studerande själva skriva ner frågor och byta med varandra. Temat kan varieras i det oändliga och deltagarna tycker oftast att det är både roligt och intressant.

Vilken dag är det i dag? Vilket datum är det? Vilken årstid är det? Vad är det för väder? Var är vi? Vilka är här? Vilket språk pratar vi? Vad pratar vi om? Hur gammal är Abbas? Hur många barn har Abbas? Har han pojkar eller flickor? Hur många pojkar har Abbas? Hur många flickor har han? Vad heter Abbas pojkar? Hur gamla är hans pojkar? Vad heter Abbas flickor? Hur gamla är hans flickor? Var bor Abbas?

Detta arbetssätt är vanligt i all sfi-undervisning och är inte speciellt för hörselskadade. Det känns positivt att arbeta med egna texter på ett systematiskt och genomarbetat sätt. Det är naturligt att träna t.ex. uttal och avläsning på en text som man ändå håller på med. Exemplet ovan är mycket enkelt, men arbetssättet fungerar lika bra på avancerade texter. Man kan t.ex. utgå från en nyhet, en tidningsartikel eller annat. Det kan bli en ganska svår text. De studerande är själva med i processen. De är aktiva i skrivandet och i de olika momenten när man sedan bearbetar texten. Det blir en tillfredsställelse för deltagarna att svara på frågor efter ett grundligt arbete med underlaget. De känner att de kan, att de behärskar texten och det blir en positiv återkoppling. I lite svårare texter kommer det ofta upp grammatiska frågor. En deltagare undrar t.ex. om ordföljden i en mening. Då blir det naturligt att gå igenom strukturer och andra exempel i anslutning till detta. Det är bra att ha en enkel basgrammatik som grundbok. Man hänvisar till denna vid olika frågor. De studerande antecknar i sitt eget exemplar och strukturerna fastnar i minnet när de kopplas till aktuella exempel.

Skriv dikter

Att skriva dikter blir alltid bra! De studerande tror inte att de kan skriva dikter, särskilt inte på ett främmande språk. Men de kan. Det finns så många tankar, så mycket smärta och så mycket sorg som behöver bearbetas. Men det finns också glädje och förhoppning, en tro på framtiden, särskilt kanske på barnens framtid. Börja med att läsa några dikter högt. Tala om dikterna eller låt dem tala för sig själva. Man kanske inte ska analysera sönder känslan. Låt den bara finnas. Ge deltagarna dikter, böcker, bilder, stämningar ... Ge dem ett antal ord, teman, att skriva om. Skriv eventuellt en eller flera dikter tillsammans i gruppen, på tavlan. Läs upp det ni har skrivit högt. Läs först själv, med total inlevelse. Låt sedan deltagarna arbeta ostört. Låt dem sitta och tänka eller läsa, bara vara. När det är dags, börjar de skriva. Exempel på ord att skriva om är **glädje, sorg, längtan, mitt land, min mamma, liv, död.**

*Liv, kärlek, glädje
Hade jag.
Hem, barn, man
Vänner och jobb hade jag.
Det är liv.*

*Nu är mitt liv
Som en plockad blomma
Och jag lever
Utan rötter.*

*Min mamma kammade mig i håret
Hon kysste mig i ansiktet och huvudet
Hon sa: Mitt barn, du är mitt hopp
Dina ljusa ögon är min sol
Din lukt är som blommorna i min trädgård
Ditt språk är enkelt och rent
Du är min vackra flicka!*

*Biar och Banaz är mina barn
Biar är min pojke
Och jag älskar honom mycket.
Han är mörk med bruna ögon.
Han är vacker.*

*Banaz är min flicka
Och jag älskar henne mycket.
När Banaz ska sova
Vill hon hålla mig i handen.
Hon pussar mig god natt.
Banaz, min vackra flicka.*

*Jag har lärt mig mycket
Och arbetat mycket.
Men språket är ett problem.*

*Mina händer arbetar bra
Men jag har inte fått arbeta på länge.
Min hörsel är ett problem.*

*Jag har många tankar i huvudet
Men jag talar inte som en svensk.*

*Tiden går fort.
Jag orkar inte som förut.*

*När jag inte kan språket
är jag som en döv
i världen
Och ljuden är mörka
Som tystnaden*

Längtan

*Tänker ofta på resan
På den käraste varelse
I fjärran
Min längtan är stor
Och önskan att träffa
hennes än en gång
min mor*

Ordna gärna en uppläsning för publik, kanske i samband med skolans kulturdagar, om de finns, eller något annat evenemang. Om man skriver dikterna inför ett sådant sammanhang blir det en större tyngd i det hela. Det blir en positiv press på deltagarna att skriva och det blir en realistisk situation. Man skriver för ett speciellt tillfälle. Man bidrar med sina dikter till skolans gemensamma evenemang. Det blir dessutom "en kick" vid själva uppläsningen, särskilt om det känns professionellt, med mikrofon och högtalaranläggning och en skådespelare eller annan officiell person som läser. De studerande upplever att de faktiskt har åstadkommit något fint, något av värde som även andra människor, utanför den egna gruppen, uppskattar. Det stärker självkänslan.

Läsförståelse

Läsförståelsen är oerhört viktig. Oavsett varför man läser en text, vilket moment man avser att träna eller vilka nya kunskaper man vill att de studerande ska tillägna sig, är det alltid av yttersta vikt att deltagarna verkligen förstår det de läser. Andraspråksinlärare skaffar ofta rutinemässiga strategier för skolarbetet. Detta avspeglar sig t.ex. när de svarar på frågor till en text. Svaret innehåller ofta för mycket information. De studerande lär sig att leta i texten och plockar en hel mening som svar på frågan.

Anna-Lisa bor i Stockholm men arbetar på en bank i Södertälje. Var bor Anna-Lisa?

Svar: Anna-Lisa bor i Stockholm men arbetar på en bank i Södertälje.

Frågan gällde inte var Anna-Lisa arbetar, bara var hon bor. De studerande måste lära sig att uppfatta vad frågan avser och att svara bara på det. Dessutom är det ofta bättre att använda pronomen. Rätt svar blir då *Hon bor i Stockholm*. Om man går igenom frågorna muntligt är det också en fördel att svara så naturligt som möjligt, dvs. *I Stockholm*. I verkligheten svarar man oftast inte med en hel mening. Man svarar på just precis det som frågan gäller.

Efter hand som deltagarna lär sig språket är det nyttigt att de själva formulerar frågor och byter med varandra. Det är en svår konst att ställa bra frågor på innehållet, att formulera dem rätt och att avgränsa det man vill ha svar på.

Om man arbetar med egna texter, enligt beskrivningen ovan, är det ett naturligt moment att skriva frågor till texten. Skriver man ut texterna, och frågorna, i datorn så att alla så småningom även får texten maskinskriven, är det mycket lätt att ha alla texter sparade i datorn. Man kan skriva ut dem igen och göra ett häfte med texter och vidhängande frågor. Detta är sedan enkelt att ta fram vid behov, just för träning i läsförståelse. Även artiklar man läser och texter ur läroböcker är det bra att ha frågor till. Träna deltagarna på att tänka efter vad frågan gäller och inte bara svara rutinemässigt. Samla läsförståelsefrågor i en särskild pärm, eller i en mapp i datorn, så du hittar dem igen, när behovet uppstår.

Det ska vara roligt i skolan!

"Det ska va gött å leva, annars kan det kvitta." På något sätt är det hela hemligheten. Om det inte är roligt i skolan kommer inte de studerande. Man kan minska introduktionsersättningen för flyktingar vid ogiltig frånvaro, men vad hjälper det? Om det inte känns meningsfullt och stimulerande i skolan, om inte deltagarna kommer av fri vilja, därför att det är roligt och de är motiverade, lär de sig ingenting. Som lärare "måste" du känna en glädje när du åker till skolan på morgonen, över att möta dina deltagare, och de över att möta dig och varandra. Detta är inget man kan få ner på papper eller beskriva i ord hur det fungerar, men utan arbetsglädje blir det inget resultat. Respekt och tillit, trygghet och glädje är nödvändiga komponenter i undervisningen. Gruppen kan bestå av studerande som har varit med om hemska upplevelser och som egentligen har stora problem. Ändå kan rummet vara fullt av glädje!

Läromedel och annat material

De läromedel man använder har ingenting med hörseln att göra, dvs. så länge det handlar om att läsa och skriva spelar det ingen roll vilka böcker man har. Däremot är det svårt för hörselskadade att lyssna på kassettband, CD och ljud via dator. Många sfi-lärare gör eget material, skriver egna texter enligt ovan, arbetar med artiklar och annat. Man måste utgå från deltagarnas erfarenheter och intressen, vad som känns angeläget och viktigt för dem, och man måste utgå från deras nivå i språket. Med kartor på väggarna och lexikon i bokhyllorna kommer man långt. Ha gärna en karta på staden uppe, Göteborg, Stockholm, Malmö eller vilken stad du undervisar i, med buss- och spårvagns- eller tunnelbanenätet, en Sverigekarta, kanske Norden eller Skandinavien, Europa och världen. Deltagarna måste ha lexikon på sina egna språk och svenska ordböcker. Lexin har bra ordlistor och även bildteman.

Deltagarna vill gärna ha en bok! Många kommer från länder där skola betyder att läsa i böcker och utan bok tycker de inte att det är någon skola. Så småningom kan man träna in de studerande i andra arbetssätt, att ta ansvar själva och att arbeta enligt portfolio-modellen, men man kan gott ha en lärobok att utgå från också. Det finns ett antal bra sfi-läroböcker och man kan använda det material man är van vid och trivs med som lärare. Det faktum att deltagarna hör dåligt påverkar inte val av läromedel, förutom att man skulle önska sig en lättläst bok kring temat **Örat – hur vi hör**. Här följer en lista på några vanliga sfi-läromedel.

Grundbok

+46, del 1 och del 2
2 kurs B, 2 kurs C
3 kurs C, 3 kurs D kommer
övningar ingår
Nya Mål, del 1 och del 2
övningsbok finns

Almqvist & Wiksell, Liber AB
www.liber.se, 08-690 93 30

Goda Grunder
övningsbok finns

Natur och Kultur
www.naturochkultur.se
08-453 85 00
Folkuniversitetets förlag
www.folkuniversitetetsforlag.se
046-14 87 20

Grammatik

Form i fokus
övningar ingår
Kort svensk basgrammatik
övningar ingår
Svensk Grammatik på svenska
finns på många andra språk

Folkuniversitetets förlag
Almqvist & Wiksell, Liber AB

Ordbok

Lexin – Svenska Ord
Språklexikon för invandrare

Myndigheten för skolutveckling
www.skolutveckling.se
Liber Distribution, 08-690 93 30

Lexin – Lexikon
Språklexikon för många språk
Lexin – Bildteman

Myndigheten för skolutveckling

Om uttal
Öva uttal

Almqvist & Wiksell, Liber AB
Almqvist & Wiksell, Liber AB

Datorprogram

Lingus

+46

Form i fokus

Lexia

Speech Viewer III

Nyheter

Nyhetsidan

8 sidor, Lättlästa Nyheter

Larson Education

www.larsoneducation.se

0304-60 05 59

Almqvist & Wiksell

Folkuniversitetets förlag

www.lexia.just.nu

08-605 08 23

www.frolundadata.se

031-29 36 04

Enkla Ord AB

annohman@telia.com

08-648 65 74

LL-Stiftelsen

www.8sidor.se

PressData, 08-799 63 12

De läromedel som listas ovan är både bra och vanligt förekommande. Det finns fler läromedel. Tänk bara på att hörselskadade deltagare inte kan lyssna på vanligt sätt via kassetband, CD och datorprogram. Jobbar deltagarna vid datorn kan man prova, men den studerande måste själv avgöra om det går eller inte. Det är bara personen själv som kan veta hur han eller hon hör. Som lärare vet du aldrig hur en deltagare hör och det är mycket individuellt. Man kan inte utgå från audiogrammet. Man måste utgå från vad den studerande själv säger. Speech Viewer III är dock ett datorprogram speciellt framtaget för att träna hörselskadades tal och uttal.

Utöver lexikon, grundbok, eventuell övningsbok och grammatik finns det mycket annat material att tillgå.

Även om tidningen Metro är svår att förstå, kan man läsa rubriker och delar av artiklar. Man kan använda vanliga dagstidningar och kvällstidningar. ”8 sidor” är nyheter på lätt svenska. Ett annat alldeles utmärkt nyhetsmaterial som man kan prenumerera på och som också innehåller frågor till texten är Nyhetsidan. Det är ganska dyrt, men det är väl värt pengarna. Det finns många bra lättlästa böcker. Bl.a. har Almqvist & Wiksell en serie med lättläst litteratur i pocketformat som också innehåller ordförklaringar och frågor till texten. LL-förlaget har flera samhällsorienterande böcker som med fördel kan användas i sfi-undervisningen, bl.a. Lätta konsumentboken och Lättlästa lagar.

Integrationsverket har gett ut en bok som heter **Sverige – en pocketguide, Fakta, tips och råd till nya invånare**. Boken innehåller mycket nyttig information och den finns också på lätt svenska.

Det är bra att utnyttja biblioteken. Beställ ”bokprat” av bibliotekarien och be att han eller hon tar upp lättlästa böcker. Det är ofta lättare för de studerande att hitta det de är intresserade av och att komma sig för med att låna om de först blir inspirerade. Ha gärna böcker stående i klassrummet också! Lättläst och vanligt, faktaböcker och skönlitteratur, poesi, kartböcker, ordböcker, uppslagsverk, allt du kan tänka dig. Veckotidningar och månadsmagasin kan man också samla i klassrummet, liksom kvällstidningar, Metro och andra dagstidningar.

Samarbete med andra instanser

Ett väl fungerande samarbete mellan olika instanser runt individen är en förutsättning för att lyckas i arbetet med hörselskadade flyktingar och andra med utländsk bakgrund.

Först och främst måste man samarbeta med **Hörselvården** och **Hörcentralen**. För att våra sfi-studerande ska kunna tillgodogöra sig det som erbjuds inom sjukvården, både medicinskt, tekniskt och pedagogiskt, krävs att hörselpedagogen på skolan, eller någon annan, finns som en mellanhand. Barn med hörselnedsättning fångas lättare upp av befintlig hörselvård. De hörselskadade som kommer till Sverige i vuxen ålder vet inte själva vilka rättigheter de har att t.ex. få hörapparater eller en hörselbättrande operation. De flesta har inte träffat audiolog, vare sig i hemlandet eller i Sverige, och de har inga hörapparater. Det är så mycket annat att tänka på som nyanländ och man förstår oftast inte själv hur påverkad man faktiskt är av sin hörselnedsättning. Det är också vanligt att personer som fått hörapparater inte använder dem, eftersom utprovningen kanske har avslutats innan patienten egentligen har accepterat och vant sig vid apparaterna. Andra hjälpmedel, till dörr, telefon och TV t.ex. har många tackat nej till eller inte förstått informationen fullt ut.

Även **brukarföreningarna**, så som Hörselskadades Riksförbund (HRF) och Tinnitusföreningen, är viktiga för våra hörselskadade deltagare. Bjud in dem till skolan och gå dit på möten. Det är bra för de sfi-studerande att träffa svenskar i samma situation. Det är också utmärkta tillfällen till naturlig integrering i samhället. Det är Lärande i samhällsliv, enligt sfi-utredningen, och VI-pedagogik på samma gång.

För att hitta dem som behöver gå i hörselgrupp krävs att vuxenutbildningen har ett nära samarbete med **Flyktingmottagning** och **Socialtjänst**. Finns det olika sfi-anordnare på orten måste man dessutom ha ett samarbete med varandra runt dessa frågor. Man behöver hitta sfi-deltagare som kanske går i vanlig grupp men som inte gör tillfredsställande framsteg p.g.a. en hörselskada.

I slutet av sfi-tiden blir det aktuellt med praktik och så småningom arbete. Kontakten med **Arbetsförmedlingen** (AF) och med **Arbetsförmedlingen Rehabilitering** är oerhört betydelsefull. Den enda fördelen våra hörselskadade deltagare har av sin funktionsnedsättning är att de kan bli anställda med lönebidrag. Detta gör det många gånger lättare att få ett arbete. Om det fungerar bra på en praktikplats kan man höra sig för om det finns möjlighet till en anställning så småningom och om så är fallet kopplas Arbetsförmedlingen in. I bästa fall går det bra! Man kan också samarbeta med Arbetsförmedlingen på det viset att den studerande får en praktik genom AF, med syfte att bli anställd, samtidigt som personen ifråga fortsätter sina sfi-studier på deltid. Man kombinerar, enligt sfi-utredningen, på detta sätt ett formellt lärande med ett informellt lärande och optimerar på så vis språkinläringen.

Ibland behöver man också ha kontakt med **Försäkringskassan**. En deltagare kanske har sjukersättning och Försäkringskassan måste bevilja att personen ifråga studerar ett visst antal timmar i veckan. En annan deltagare kanske har så stora problem med hörselnedsättning, tinnitus, yrsel och illamående att han eller hon inte orkar arbeta efter avslutade sfi-studier. I det fallet behöver man hjälpa till att ansöka om sjukersättning. Ofta fungerar hörselpedagogen som en länk mellan sjukvården, Försäkringskassan och Socialtjänsten i dessa fall.

Det behövs en extra resurs runt individen för att flyktingar och andra med utländsk bakgrund och hörselnedsättning ska få de förutsättningar som krävs för att

- Lära sig svenska och få en fungerande kommunikation
- Lära sig att hantera sin funktionsnedsättning på bästa sätt
- Integreras i samhället
- Få arbete eller annan meningsfull sysselsättning efter avslutade sfi-studier

Avslutningsvis

Avslutningsvis kan man bara konstatera att arbetet med hörselskadade deltagare i sfi-undervisningen är oerhört viktigt och oerhört stimulerande för läraren. Man möter ständigt nya utmaningar! Man har aldrig tråkigt. Det går inte att förutsäga hur dagen kommer att gestalta sig. När du kommer hem efter arbetsdagens slut, har du nya erfarenheter med dig i bagaget, nya tankar och nya känslor, nya sorger men också nya glädjeämnen. Du har en viktig funktion att fylla och du känner hela tiden att ditt arbete uppskattas av de studerande. Varje framsteg i språkutvecklingen, men kanske framför allt i ökad självkänsla hos deltagarna, är en seger. Det finns ett uppenbart behov av särskilda undervisningsgrupper för sfi-studerande med hörselnedsättning. Det är viktigt att hitta de deltagare som har detta behov, eftersom de annars riskerar att sitta av sina timmar i sfi-undervisningen utan att lära sig det svenska språket. Utan ett fungerande språk integreras inte dessa personer i samhället och de får inget jobb. Både mänskligt och samhällsekonomiskt vinner man mycket genom att erbjuda rätt hjälp från början. Detta är en fantastisk utmaning!

Jag hoppas att denna skrift i någon mån kan bidra till detta viktiga arbete.

Eva Norinder
Hörselpedagog inom Vuxenutbildningen i Göteborg

Göteborg i november 2003